

ZYG MUNT SZOT

Regionalne zróżnicowanie przemian społeczno-gospodarczych Hiszpanii w drugiej połowie XX w. jako wyraz rozwoju gospodarczego

Przy pomocy wybranych wskaźników produktu narodowego brutto (PNB) podjęto próbę znalezienia odpowiedzi, czy i w jakim stopniu udało się w ciągu ostatniego ćwierćwiecza zniwelować dysproporcje gospodarcze i społeczne w 17 regionach Hiszpanii^{*}.

W latach siedemdziesiątych bieżącego stulecia nastąpił koniec wieloletniej epoki frankizmu i mimo międzynarodowego kryzysu ekonomicznego rozpoczął się już całkiem widoczny rozwój społeczno-gospodarczy Hiszpanii. W tej nowej fazie rozwoju, która trwa do dziś, wprowadza się różne modyfikacje w celu wyrównania dysproporcji regionalnych w zakresie gospodarczym, a także w sferze nierówności społecznych. Dla kreowania racjonalnej polityki rozwoju regionalnego niezwykle ważnym zagadnieniem jest określenie dla danych obszarów dotychczasowych tendencji rozwoju w zakresie podstawowych cech społeczno-gospodarczych, prognozy, a także zaprezentowania odpowiednich instrumentów sterujących przyszłym procesem wzrostu (Zioło 1987). W celu przyjęcia określonych kierunków polityki regionalnej niezbędne są także studia wstępne dotyczące stopnia zróżnicowania poszczególnych obszarów, będącego wynikiem nawarstwienia się działań wynikających z historycznego procesu przemian (Wozniak, Zioło 1994). Studia takie przeprowadzano w Hiszpanii wielokrotnie, wprowadzając sukcesywnie różne modyfikacje (OCDE, 1986, 1987).

Jedną z podstawowych cech określających przestrzeń geograficzną jest heterogeniczność (niejednorodność, składająca się z różnorodnych części). Na różnorodne uwarunko-

^{*} Zgodnie z konstytucją i kolejnymi ustawami państwo podzielono na 17 regionów autonomicznych, mających szerokie uprawnienia ustawodawcze i administracyjne. Są to: Andaluzyja (Andalucía z siedzibą władz w Sewilii), Aragonia (Aragón; stol. Saragossa), Asturia (Asturias; stol. Oviedo), Baleary (Balears; stol. Palma de Mallorca), Wyspy Kanaryjskie (Canarias; stol. Las Palmas i Santa Cruz de Tenerife), Kantabria (Cantabria; stol. Santander), Kastylia–La Mancha (Castilla–La Mancha; stol. Toledo), Kastylia–León (Castilla–León; stol. Valladolid), Katalonia (Cataluña; stol. Barcelona), Walencja (Comunidad Valenciana; stol. Walencja), Estremadura (Extremadura; stol. Badajoz), Galicja (Galicia; stol. La Coruña), Madryt (Madrid; region stol.), Murcja (Murcia; stol. Murcja), Nawarra (Navarra; stol. Pampeluna), Baskonia / Kraj Basków (País Vasco; stol. Victoria / Gasteiz), Rioja (stol. Logroño) oraz leżące na wybrzeżu marokańskim – Ceuta i Melilla.

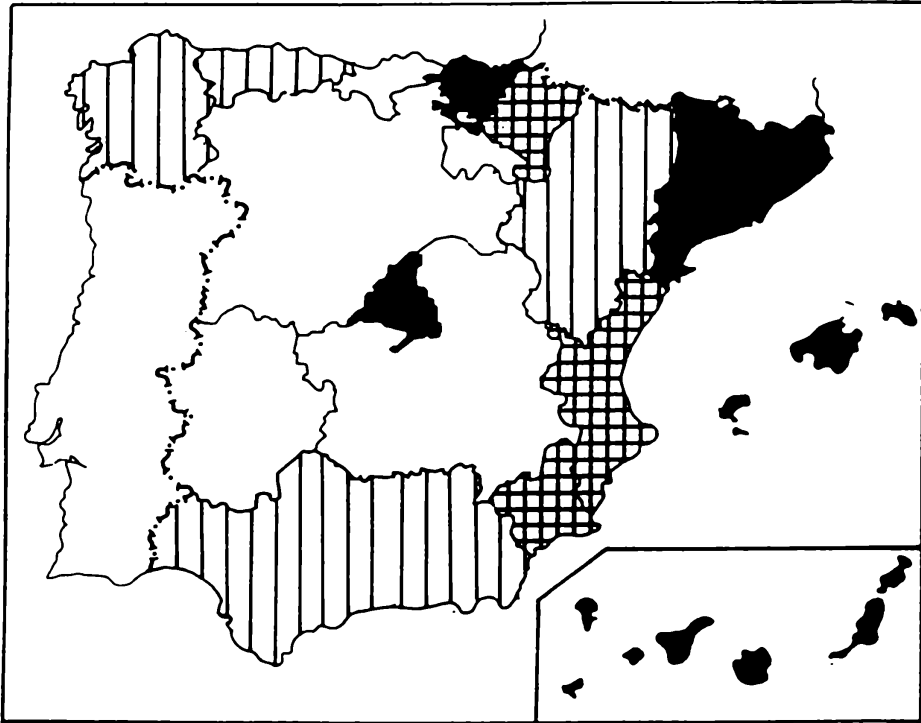
Regiony składają się z jednej lub kilku prowincji (na kontynencie 47, na Balearach 1, a na Wyspach Kanaryjskich 2). Najniższą jednostką organizacji terytorialnej jest municipio (odpowiednik polskiej gminy).

wania przyrodnicze, w tym występujące bogactwa naturalne, będące elementem pierwotnym, nałożyła się w różnych okresach czasu i w różnym stopniu nasilenia antropopresja, która przyczyniła się do zwiększenia tych kontrastów. Napięcia i nierówności istniejące wewnątrz lokalnych społeczności, uwarunkowania techniczno-ekonomiczne i polityczno-institutionalne w poszczególnych okresach historycznych wpłynęły także na zróżnicowanie regionalne Hiszpanii. Zróżnicowanie to dotyczy zarówno potencjału lub możliwości produkcyjnych dających się pomierzyć (wyliczyć) ekonomicznie, jak też dostępu społeczności lokalnych do dóbr niematerialnych: szkolnictwa, opieki zdrowotnej, ośrodków kulturalnych (kulturowych), ubezpieczeń. Niezmiernie ważnym aspektem w polityce zmierzającej do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju regionalnego jest klasyfikacja funkcjonalna obszarów „centralnych” i „peryferyjnych” (Gamir i in. 1989; Méndez i Molinero 1991). Przerzuteń geograficzna, w której dokonują się przemiany społeczno-gospodarcze, charakteryzuje się więc zróżnicowaniem, będącym wynikiem określonych uwarunkowań przyrodniczych, poziomu zagospodarowania, a także aspiracji, umiejętności i poziomu kulturowego społeczeństwa (Zjóło 1994; Domański 1992).

W latach sześćdziesiątych różnice między poszczególnymi regionami Hiszpanii były jeszcze bardzo widoczne. Regiony depresyjne charakteryzujące się wielką emigracją, pustoszejącymi miasteczkami obejmują ogromne obszary interioru półwyspu i Galicji, przybierając szczególnie ostry charakter w Estremadurze (-1,82% średniego rocznego przyrostu ludności). Natomiast tradycyjne obszary dużych skupisk ludności: Baskonia, Katalonia, a potem także i Madryt, przyciągają nowymi miejscami pracy i rosnącym produktem narodowym brutto (PNB). Umacniają swą pozycję tradycyjne ośrodki fabryczne (Barcelona, Viscaya, Walencja, Madryt, Guipúzcoa i niektóre w Asturii). Pod koniec lat 60. przemysł zaczyna rozwijać się także w pobliżu obszarów metropolitarnych, takich jak Guadalajara, Toledo, Girona, Tarragona, Navarra, i w innych mniejszych będących owocem polityki biegunów wzrostu. W okresie 1960–1973 największy wzrost PNB (ryc. 1), podobnie jak i zaludnienia, wystąpił na Balearach (10,2%), w Katalonii (8,4%), Madrycie (8,4%) i na Wyspach Kanaryjskich (18,2%). Czynnikiem przyciągającymi migrantów i powodującymi wzrost PNB były miejsca pracy zarówno w przemyśle jak i w rekreacji i turystyce. Udział wytworzonego w skali kraju PNB wynosił dla Katalonii 18,7% w 1960 r. i 20% w 1973 r.; w regionie madryckim odpowiednio 11,7% oraz 14,7% (Gamir 1993, Méndez 1993).

W latach 1986–1990 (ryc. 2) średnia roczna stopa wzrostu PNB była najwyższa w następujących prowincjach: Katalonii, Baskonii i w regionach śródziemnomorskich (Walencja, Murcja i Andaluzja). W porównaniu z okresem 1960–1973 obniżyła się w Asturii i w regionie madryckim. Najgorzej było w Estremadurze, z tradycyjnym już od dawna bezrobociem. W interiorze sytuacja społeczno-gospodarcza poprawiła się. Na obu archipelagach zaznaczył się pewien kryzys w sektorze turystycznym.

Na ryc. 3 przedstawiono przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, na podstawie kilku cech charakteryzujących różne aspekty życia społeczno-gospodarczego, takich jak: dochód narodowy na 1 mieszkańca i na 1 zatrudnionego, przyrost ludności i gęstość zaludnienia, średni roczny koszyk wydatków na osobę, drogi kołowe na km² (Gamir 1993). Widać wyraźną hegemonię takich prowincji, jak Madryt, Barcelona, Viscaya, Guipúzcoa, Walencja i na osi Gór Kantabryjskich. Tu także widoczny jest bardzo niski poziom rozwoju prowincji interioru półwyspu, z największą depresją w obszarze Gór Iberyjskich, wokół Madrytu, w środkowej Galicji, w Estremadurze i w pd.-wsch. części półwyspu.

Przyrost roczny w %:

■ > 8

▨ 6-7

— · — granica państwa

▩ 7-8

□ < 6

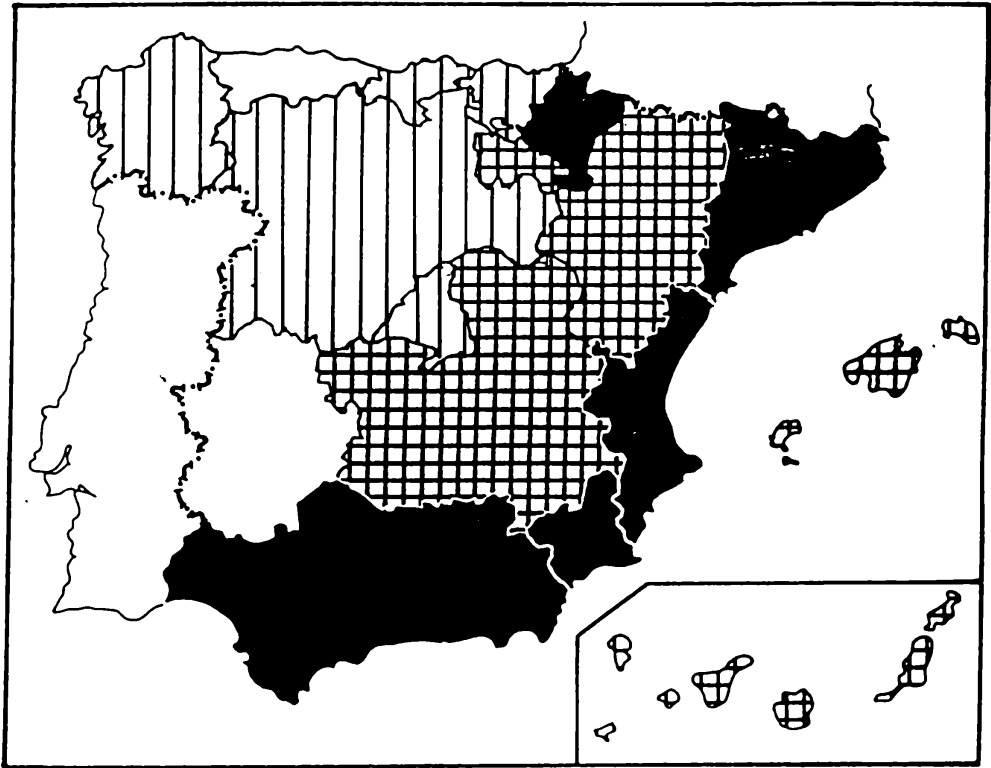
— granica regionu

Hiszpania = 7,4

Ryc. 1. Regionalne zróżnicowanie średniej rocznej stopy wzrostu PNB w okresie 1960–1973

Źródło: Opr. własne na podst. Gamir 1993, Méndez 1993

W zakresie dochodu narodowego na 1 mieszk. w latach 1960–1987 w odniesieniu średniej krajowej (wskaźnik 100) zasadne będzie stwierdzenie, że różnice między regionami zmniejszają się (ryc. 4). Biorąc pod uwagę wielkości ekstremalne, w roku 1960 wynosiły one 113 punktów, w roku 1973 – 80, a w 1987 już tylko 65 punktów. Cztery regiony bogate w 1960 roku (Madryt, Baskonia, Baleary i Katalonia) stały się w następnych latach relatywnie mniej bogate, zaś w regionach biedniejszych – z wyjątkiem Estremadury – nastąpił wzrost dochodów i zbliżenie do średniego poziomu krajowego. Zauważyć można również gorszą sytuację trzech regionów: Baskonii, Kantabрії i Asturii oraz wzrost dochodów na obu archipelagach.

Przyrost roczny w %:

> 5

3-4

--- granica państwa

4-5

< 3

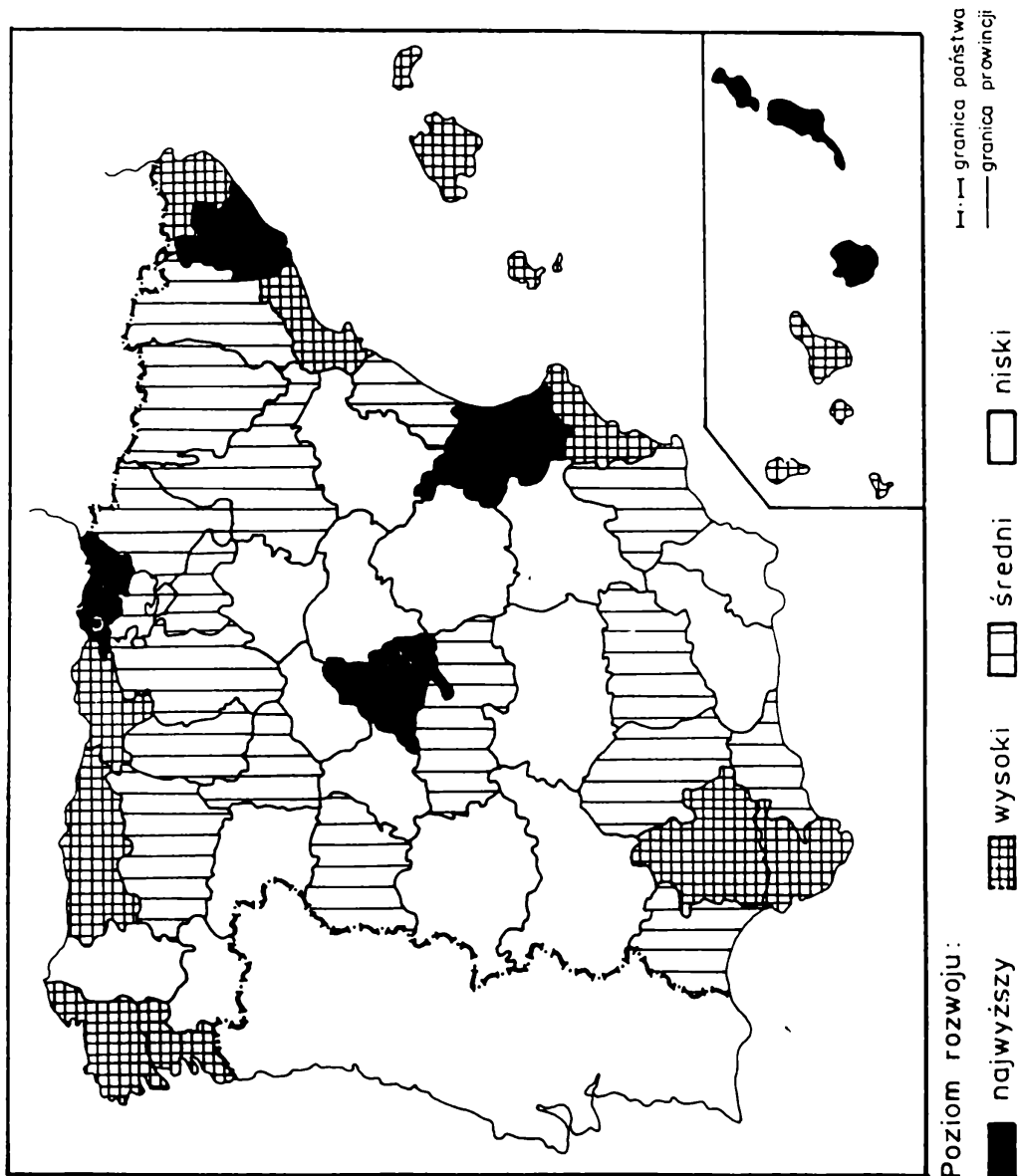
— granica regionu

Ryc. 2. Regionalne zróżnicowanie średniej rocznej stopy wzrostu PNB w okresie 1986–1990

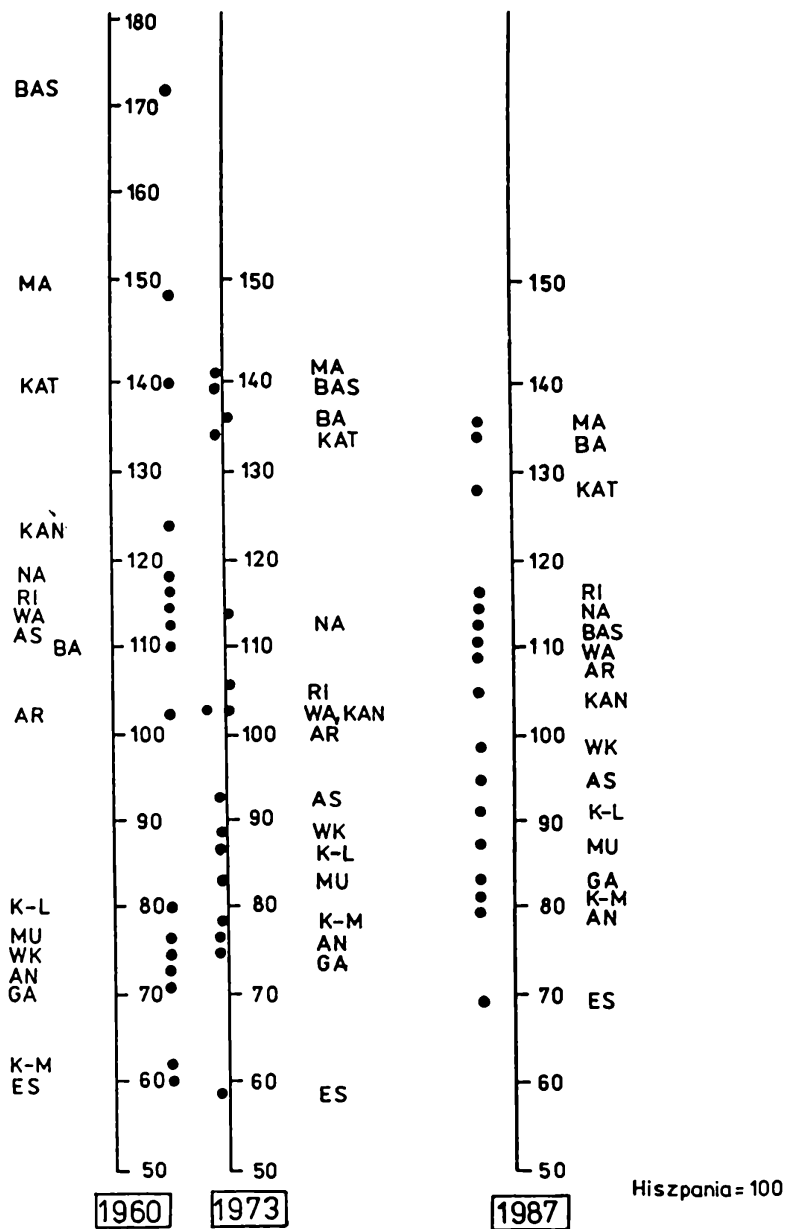
Źródło: jak w rycinie 1

Reasumując należy stwierdzić, że podjęte w latach siedemdziesiątych próby wyrównania dysproporcji gospodarczych i wynikających z nich nierówności społecznych nie doprowadziły do pozytywnego finału, mimo zastosowania odpowiednich instrumentów sterujących procesami wzrostu w zaniedbanych regionach. Estremadura i duża część interioru – z wyjątkiem Madrytu – są nadal opóźnione w stosunku do reszty kraju. Katalonia, Madryt, Baskonia i oba archipelagi zajmują pod koniec lat dziewięćdziesiątych czołową pozycję w wartości PNB ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca oraz w zatrudnieniu.

W Hiszpanii podjęto także próby wdrożenia teorii o biegunach wzrostu poprzez promocję miast średnich. W trakcie wszystkich opisanych działań zmierzających do niwelacji

Ryc. 3. Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju społeczno-ekonomicznego w drugiej połowie XX w.
 Źródło: jak w rycinie 1

MA-Madryt, BA-Baleary, KAT-Katalonia, RI-La Rioja, NA-Navarra, BAS-Baskonia, WA-Walencja, AR-Aragonia, KAN-Kantabria, WK-Wyspy Kanaryjskie, AS-Asturia, K-L-Kastyllia-Leon, MU-Murcia, K-M-Kastyllia-La Mancha, AN-Andaluzja, ES-Estremadura

Ryc. 4. Zmiany regionalnego zróżnicowania średniej rocznej stopy wzrostu PNB w okresie 1960-1987

Źródło: jak w rycinie 1

regionalnych dysproporcji ekonomiczno-społecznych starano się, by nie pozostawały one w sprzeczności z celami globalnego wzrostu ekonomicznego. Dziś – pod koniec XX wieku – można postawić hipotezę, że Hiszpania jest już państwem regionalnym, realizującym coraz bardziej wizję Europy regionów. Jest jednym z wyżej rozwiniętych krajów Europy, do czego w dużym stopniu przyczyniło się jej członkostwo w EWG, obecnie Unii Europejskiej. Na przełomie lat 80. i 90. rozpoczęto intensywną, ale bardzo racjonalną prywatyzację majątku państwowego. Ulgi podatkowe dla powstających przedsiębiorstw znacznie przyczyniają się do wzrostu inwestycji (Szot 1996). Produkt narodowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrósł z 11 tys. USD w 1990 r. do 15,3 tys. USD w 1996 r.

Literatura

- Domański R. (red.), 1992, *Zmiany paradygmatu gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, z. 155, Warszawa
- Gamir A., 1993, *Desequilibros territoriales y política regional*, [w:] *Geografía de España*, red. R. Méndez i F. Molinero, Ariel, Barcelona
- Gamir A. i in., 1989, *Terciarización económica y desarrollo regional*, *Annales de Geografía de la Universidad Complutense de Madrid*, 9, s. 123–144
- Kukliński A., 1995, *Europejski kontekst przekształceń polskiej przestrzeni*, [w:] *Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Polska 2000 Plus*, red. Kołodziejki, CUP, Warszawa.
- Méndez R., 1993, *Desequilibros territoriales y política regional*, [w:] *Geografía de España*, red. R. Méndez i Molinero F., Ariel, Barcelona
- Méndez R., Molinero F., 1991, *Espacios y sociedades. Introducción a la geografía regional del mundo*, Ariel, Barcelona
- OCDE, 1986, *Espagne*, EEO, Paris
- OCDE, 1987, *Flexibilidad y mercado de trabajo. El debate actual*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid
- Problematyka przestrzeni europejskiej*, 1997, praca zbior. pod red. A. Kuklińskiego, Euroreg, Warszawa
- Rościszewski M., 1995, *Czy polska racja stanu związana jest bardziej z wizją Europy regionów czy też ojczyzn?*, [w:] *Europa regionów a Europa ojczyzn*, Biuro Studiów i Analiz Kancelarii Senatu, OT-153, Warszawa
- Szot Z., 1996, *Hiszpania*, [w:] *Encyklopedia Geograficzna Świata – Europa*, T. V, OPRESS, Kraków, s. 284–298
- Woźniak M., Ziolo Z., 1994, *Problematyka różnicowania społeczno-gospodarczego obszaru Polski Południowo-Wschodniej*, [w:] *Problemy transformacji struktur regionalnych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej*, praca zbior. pod red. J. Kitowskiego i Z. Ziolo, Sekcja Gosp. Przestrzennej Komisji Nauk Ekonom. PAN, Warszawa – Kraków – Rzeszów
- Ziolo Z., 1996, *Model funkcjonowania przestrzeni geograficznej i jej znaczenie dla gospodarki przestrzennej*, [w:] *Gospodarka – Przestrzeń – Środowisko*, red. U. Wich, UMCS, Lublin
- Ziolo Z., 1994, *Struktura funkcjonalna i układ przestrzenny centrów regionalnych Polski Południowo-Wschodniej*, [w:] *Problemy transformacji struktur regionalnych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej*, red. J. Kitowski, Z. Ziolo, Sekcja Gosp. Przestrzennej Komisji Nauk Ekonom. PAN Oddz. w Krakowie, Warszawa – Kraków – Rzeszów
- Ziolo Z. (red.), 1987, *Przemiany demograficzne woj. bielskiego w latach 1975–1986*, WUS, Bielsko – Biała

ZYGMUNT SZOT

**Regional differentiation of socio-economic changes
in Spain in the second half of the 20th century
as a mark of economic development**

An attempt was made to answer the question whether and to what extent economic and social disparities in 17 regions of Spain have been eliminated. The analysis was conducted with the help of selected GNP parametres.